

VLADIMIR SAZONOV JA
ALEKSANDR GONTŠARENKO

VENEMAALT PÄRINEVAD NARRATIIVID JA AJALOO ÕPETAMINE EESTI VENE KOOLIDES

VENEMAALT PÄRINEVAD NARRATIIVID JA AJALOO ÕPETAMINE EESTI VENE KOOLIDES

VLADIMIR SAZONOV JA
ALEKSANDR GONTŠARENKO

SISEKAITSEAKADEEMIA
ESTONIAN ACADEMY OF SECURITY SCIENCES

Autoriõigus: Sisekaitseakadeemia 2020

Kaanefoto: Ilja Matusihis

Makett: Jan Garshnek

Keeletoimetaja: Siiri Soidro

ISBN 978-9985-67-313-3 (pdf)

www.sisekaitse.ee/kirjastus

SISUKORD

1. Uuringu küsimused, meetodid ja eesmärgid	5
1.1. Sissejuhatus	5
1.2. Teema aktuaalsus	5
1.3. Eesti Hariduse Infosüsteemi statistilised andmed	6
1.4. Uuringu eesmärk	7
1.5. Uurimisküsimused	7
1.6. Analüüsi materjal ja metodoloogia	7
2. Ajalugu kui mõjutusvahend	9
2.1. Ajaloo tõlgendamine ja identiteet	9
2.2. Venemaa mõjutustegevus kui oht rahvuslikule/riiklikule identiteedile	9
2.3. Venemaa kanalid ja tugipunktid mõjutamiseks	12
2.4. Ajaloo arusaamadest, käsitlest ja ajalooga manipuleerimisest	13
3. Eksperdiintervjuude kokkuvõte	17
Kokkuvõte ja järeldused	20
Allikad ja kirjandus	22

1. UURINGU KÜSIMUSED, MEETODID JA EESMÄRGID

1.1. SISSEJUHATUS

See lühiuuring käsitleb ajaloo õpetamist Eesti vene koolides¹ ja sellega seotud võimalikku sisejulgeolekuprobleemi, nimelt Venemaa Föderatsiooni mõjutusi, mis võivad kujundada ajalooõpetajate arusaamu: õpetamist, tõlgendamist jne. Lühiraport käsitleb ülal mainitud teemat siiski piiratud ulatusega ja selle eesmärk on varem esitatud faktide kontroll ja avaliku diskussiooni tekitamine. Käsitletav teema väärleb kindlasti täiendavat ja põhjalikumat uurimist.²

1.2. TEEMA AKTUAALSUS

Teema on aktuaalne mitmel põhjusel. Kõikide koolide vilistlased on Eesti ühiskonna ja julgeoleku vundament ning kooli roll Eestimaa noorte kasvatamises on üpris oluline. Aus, sõltumatu ja adekvaatne ajaloo õpetamine koolides vormib Eestis elavate noorte hoiakuid ja nende eelistusi tulevases elus, aga ka olulisel määral siduvust Eestiga.

Venemaa mõjutustegevusel on lai spekter ja sinna kuulub ilmselt ka haridus, sh arusaamad ajaloo kohta. Sellele probleemile on osutanud Eestis mitmed arvamusiidrid ja (julgeoleku)eksperdid, haridusvaldkonna asjatundjad, muu hulgas on seda rõhutanud Ainar Ruusäär (Ruusäär, 2018) ja Johannes Kert. Näiteks kasvatatakse Reformierakonna fraktsiooni liikme Johannes Kerdi arvates Venemaa Föderatsiooni propaganda mõjul Eestis üles uut põlvkonda, kes on saanud hoopis teistsugust informatsiooni Eesti ajaloo kohta. Ta on toonud näite ühe Ida-Virumaa kooli riigikaitseõpetuse tunnist ja väidab, et kui „teemaks on NATO ja põhjused, miks Eesti kuulub NATO-sse, tõuseb pool klassi poisse püsti, lahkub tunnist ja ütleb, et aga meie ajalooõpetaja on meile küll hoopis midagi muud rääkinud” (Jaakson, 2020). Kerdi arvates on Kreml kutsunud Eesti vene koolide ajalooõpetajaid osalema Venemaal toimivas täiendõppes (Jaakson, 2020). Kahjuks on autorite andmetel vähe avalikke uuringuid selle kohta, millist mõju avaldab Venemaa ajalooalane mõjutustegevus ning milline on olukord Eesti vene koolides ja ajaloo õpetamises (vt nt Bekere, Engizers, Ivanauskas, Kopõtin, 2014). Seega tuleneb käesoleva teema aktuaalsus eelkõige mainitud asjaolust, kuid ka sellest, et Eesti noored on potentsiaalselt tulevased Eesti julgeoleku tagajad (nt politsei, piirivalve, toll, Siseministeeriumi ametnikud, Kaitseliit, kaitsevägi). Nende maailmapildist, hoiakutest ja lojaalsusest Eesti riigile sõltub Eesti

¹ Probleemidest ajaloo õpetamises vt Oja, 2017: 337–358.

² Raporti autorid tänavad kriitiliste kommentaaride eest Igor Kopõtinit.

riigi tulevik. Just noored on paljuski garantiiks sellele, et Eesti julgeolek toimib tõhusalt nii praegu kui ka tulevikus.

1.3. EESTI HARIDUSE INFOSÜSTEEMI STATISTILISED ANDMED

Alljärgnevalt on esitatud illustreerimiseks mõned statistilised andmed. Eesti Hariduse Infosüsteemi (EHIS) andmetel töötab Eestis 23 vene õppekeelega koolis 56 ajalooõpetajat ning nendest 91% on osalenud perioodil 2016–2019 täiendusõppes (EHIS, 2019). EHIS-e andmetel on õpetajad eelistanud pigem Eestis toimuvaid koolitusi ja välismaal on koolitustel käidud suhteliselt vähe. Täienduskoolituste nimetuste ja koolitajate nimede alusel võib eeldada, et viis ajalooõpetajat on osalenud Venemaa Föderatsioonis toimunud koolitustel, kuid vaid ühel nendest käsitleti ajalooga seotud teemasid.³ Kokku töötab 2019/2020. õppeaastal Eesti üldhariduskoolides 1027 ajalooõpetajat. Perioodil 01.09.2005–31.08.2019 on täienduskoolitustel osalenud 977 õpetajat, kes töötavad 2019/2020. õppeaastal üldhariduskoolis. Venemaa Föderatsioonis toimunud täienduskoolitustel on osalenud pigem üksikud ajalooõpetajad. Koolituse perioodiks on õppeaasta ning 2007–2019 on välismaal koolitustel käinute hulk olnud 3–6% kõikidest ajalooõpetajatest. Näiteks osales ajavahemikul 01.09.2017–31.08.2018 välismaal koolitustel 53 õpetajat ja 01.09.2018–31.08.2019 samuti 53 õpetajat. Eesti Hariduse Infosüsteemi andmetel on Eesti üldhariduskoolides töötavad ajalooõpetajad osalenud koolitustel kõige rohkem järgmistes välisriikides: Soomes, Venemaa Föderatsioonis, Lätis, Saksamaal ja Leedus. Need andmed on ajavahemiku 2005/2006–2018/2019 kohta kokku. Kolmel õppeaastal (2016/2017–2018/2019) on silma paistnud Soome, Saksamaa ja Venemaa Föderatsiooni koolitused.⁴

TABEL 1. Ülevaade EHIS-e andmete järgi (10.11.2019 seisuga, 25.11.2019 väljavõtte alusel) (EHIS, 2019)

Periood (õppeaasta)	Koolitusel osalenud ajalooõpetajate arv	Välisriigis koolitustel osalenud ajalooõpetajate arv	Välisriigis koolitustel osalenud ajalooõpetajate %
01.09.2005–31.08.2006	540	29	3%
01.09.2006–31.08.2007	566	41	4%
01.09.2007–31.08.2008	611	43	4%
01.09.2008–31.08.2009	614	28	3%
01.09.2009–31.08.2010	661	38	4%
01.09.2010–31.08.2011	701	51	5%
01.09.2011–31.08.2012	697	59	6%
01.09.2012–31.08.2013	712	44	4%
01.09.2013–31.08.2014	717	55	5%
01.09.2014–31.08.2015	740	50	5%
01.09.2015–31.08.2016	757	61	6%
01.09.2016–31.08.2017	729	49	5%
01.09.2017–31.08.2018	745	53	5%
01.09.2018–31.08.2019	740	53	5%

Need andmed näitavad, et välismaal koolitusel ei käi eriti palju õpetajaid, Venemaa Föderatsioonis toimunud koolitustel on käinud vaid üksikud õpetajad.

³ Andmed: Eesti Hariduse Infosüsteem, 10.11.2019 seisuga, 25.11.2019 väljavõtte alusel.

⁴ Andmed: Eesti Hariduse Infosüsteem, 10.11.2019 seisuga, 25.11.2019 väljavõtte alusel.

1.4. UURINGU EESMÄRK

Järgnevalt on vaadatud, milles võivad peituda lahendused ja millised võivad olla õiged ennetusmeetmed selleks, et vältida väärarusaama tekkimist ning levimist näiteks ajaloo narratiividest ja sündmustest. Mõttepaberi eesmärk on lahti mõtestada mõningaid probleeme ajaloo ja ühiskonnaõpetuse õpetamises vene õppekeelega koolides Eesti Vabariigis. Siin ei käsitleta vene koolide probleemi laiemalt, vaid keskendutakse ainult visioonidele, eripärale ja tagajärgedele, mis on seotud ajaloo õppeainega.

1.5. UURIMISKÜSIMUSED

Mõttepaber katsub vastata küsimusele, kas Eesti vene koolide ajaloo ja ühiskonnaõpetuse tundides käsitletakse Venemaalt pärinevaid narratiive.

Lühiuurimus keskendub järgmistele küsimustele:

- millises infoväljas asuvad Tallinna, Narva ja Kohtla-Järve vene koolide ajaloo ja ühiskonnaõpetuse õpetajad ja venekeelsed õppurid;
- millist kuvandit luuakse Eesti vene koolides ajaloo ja ühiskonnaõpetuse tundides vene noortele Eesti ajaloost, Eesti Vabariigist, valitsusest, eestlastest ja julgeolekustruktuuridest ning olukorrast riigis (sisemiselt ja regioonis laiemalt);
- millist kuvandit luuakse Eesti vene koolides ajaloo ja ühiskonnaõpetuse tundides Venemaast ja Nõukogude Liidu ajaloost, ühiskonnast ja ideoloogiast.

1.6. ANALÜÜSI MATERJAL JA METODOLOOGIA

Raport tugineb kümnel poolstruktureeritud intervjuul, mille viis läbi Vladimir Sazonov ekspertidega, sh koolide ajalooõpetajatega ja haridusvaldkonna asjatundjatega. Nendeks ekspertideks on Kohtla-Järve Gümnaasiumi humanitaarainete õppetooli juhataja Ainar Ruusaar (Kohtla-Järve riigigümnaasium, mis on riiklik eestikeelne gümnaasium), endine ajalooõpetaja Tallinnas dr Igor Kopõtin, Integratsiooni Sihtasutuse juhataja Irene Käosaar ja TÜ ajalooõppejõud dr Jaak Valge, ajaloolane dr Mare Oja, kes on uurinud ajaloo õpetamist, ning veel neli vene kooli ajalooõpetajat, kes soovisid jääda anonüümseks. Selles uurimistöös tuginetakse ka Kaitsepolitsei ameti aastaraamatule ja teistele avalikele allikatele (ilmunud raportitele, artiklitele ja analüüsidele, arvamusiidrite sõnavõttudele jne).

2. AJALUGU KUI MÕJUTUSVAHEND

2.1. AJALOO TÕLGENDAMINE JA IDENTITEET

Erinevus eesti- ja venekeelsete koolide vahel ajaloo õpetamises ja tõlgendamises on olnud teatud küsimustes nähtav juba alates 1991. aastast.⁵ Ajaloo õpetamise probleeme on Eestis mingil määral siiski uuritud, näiteks on seda teinud ajaloolane Mare Oja (Oja, 2017: 337–358).

Oletame, et üheks probleemide põhjuseks võib olla see, et paratamatult tuginevad pedagoogid ajaloo õpetamise ja/või tõlgendamise käigus tihti nii oma kogemusele kui ka mälestustele (näiteks võib vanem õpetaja arvata, et Nõukogude Liidu ajal oli hea elu: oli tagatud töökoht, tasuta meditsiin ja haridus vms, ning see õpetaja võis nõukogude ajal olla isegi kõrgel positsioonil, näiteks parteis) ja isiklikule arvamusele.

Oluline on ka identiteet, mille üheks määravaks faktoriks (kuid see ei ole ainuke) võib olla eesti keele kasin oskus. Selle kinnituseks on esitatud ajalooõpetaja P. Naidjonovi väide:

Mitte-eestlaste eesti keele halval oskusel, eesti keele suhtluskeelena vähesel kasutamisel ja nõrgal identiteedil on mitu põhjust. Kõigepealt on maakonnas absoluutses enamuses venekeelne elanikkond, kes kasutab igapäevaelus suhtluskeelena vene keelt. Vähemuses olevad eestlased on sunnitud venekeelse elanikkonnaga suhtlemisel kasutama enamuse keelt ehk vene keelt. Vene keele kasutamine mitte-eestlaste ja eestlaste omavahelisel suhtlemisel mõjutab negatiivselt mitte-eestlaste eesti keele oskust. Sellel on ka negatiivne mõju mitte-eestlaste riigiidentiteedile. Olles ümbritsetud mitte-eestlastest, kaob Ida-Virumaa eestlastel osaliselt taju, et nad on eestikeelse riigi elanikud, mis väljendubki nõrgas riigiidentiteedis (Naidjonov, 2018: 14).

2.2. VENEMAA MÕJUTUSTEGEVUS KUI OHT RAHVUSLIKULE/RIIKLIKULE IDENTITEEDILE

Mõjutustegevust on uurinud dr Arnold Sinisalu, kelle doktoritöö on pühendatud sellele teemale (Sinisalu, 2012). Sinisalu väidab: „Eesti Vabariik on pidanud 1991. a järgsel ajal

---

⁵ Pavel Naidjonov kirjutab oma magistritöös (2018: 2): „Muutused hariduselus said alguse juba enne Eesti iseseisvuse taastamist, esialgu siiski vaid eesti õppekeele koolides. Vene õppekeele koolides suurendati 1989/90. õppeaastal riigikeele tundide arvu ja aasta pärast hakati õpetama Eesti tsükli aineid, sh Eesti ajalugu. 1992/93. õppeaastal alustati kodaniku- ja inimeseõpetuse tundidega. Samal õppeaastal mindi üle 12-aastaselt õppeajale üldhariduskoolides. Muutustest hoolimata jäid venekeelne ja eestikeelne haridus mõneti erinevateks. Lõplikult ühtlustati koolisüsteem riikliku õppekava vastuvõtmisega 1996. aastal ning üleminek uuele õppekorraldusele toimus õppeaastatel 1998/1999–2000/2001.”

jälle vastu panema idanaabri süüdistustele, mis hõlmavad kõiki meetodeid, mida võib pidada mõjutustegevuseks. Venemaa välisministeeriumi endised töötajad on jõudnud anda tõlgenduse, et Eesti õigusliku järjepidevuse nõue tingib Eesti tunnistamise vaenlasriigiks ja tema suhtes tuleb rakendada ÜRO harta artikli 107 alusel (viide art 53) sunnimeetmeid, sest nõudes õigusjärgluse tunnistamist ennesõja-aegse riigiga, asetab Eesti end natsistliku Saksamaa liitlaseks koos kõigi sellest tulenevate tagajärgedega. Balti riikidest kirjutatud teoses seletatakse, et kleepides Balti riikidele külge natsismi silti, püütakse Venemaal luua õigustust 1949. a küüditamistele.” (Sinisalu, 2012: 33). See on vaid üks näide Venemaa mõjutustegevustest, mis on aastaks 2020 isegi pigem hoogustunud.

2020. aasta jaanuaris ilmunud Välisluureameti aastaraamatus kirjutatakse, et väljastpoolt tulenevad ohud Eestile on jätkuvalt samad ja et Eestit ohustab endiselt Venemaa Föderatsioon (Välisluureamet, 2020: 2). Nagu on märkinud oma artiklis Rahvusvahelise Kaitseuringute Keskuse tegevdirektor Dmitri Teperik: Moskva teab hästi „kuidas kasutada võimsaid kollektiivseid mälestusi nii rahvusliku identiteedi rajamiseks kui ka lõhestavate eelarvamuste loomiseks. Need aitavad luua kütkestavaid illusioone omaenda inimestele ja külvata kaost rahvusvahelisel tasandil. Teise maailmasõja lõpu 75. aastapäeva lähenedes näeme Kremli järjekordset küünelist katset luua tühjalt kohalt uusi ajaloolisi narratiive” (Teperik, 2020).

Seda võib teatud olukorras (näiteks hübriidse ohu puhul) ära kasutada meie riigi julgeolekut kahjustava tegurina. Samuti võib ära kasutada seda, mis puudutab ajaloo erinevaid arusaamu, kuna need võivad drastilised erineda. Näiteks on kellegi jaoks Nõukogude Liit imperialistlik agressor ja okupant, mida juhtis kuritegelik režiim (stalinism jne) – nii arvavad eestlased ja eestimeelsed venekeelsed inimesed. Kuid need, kes elavad Venemaa Föderatsiooni loodud meediaruumis ja kellel on tugev nõukogude nostalgia, võivad olla hoopis vastupidisel arvamusel. Samuti võib see arvamus olla paljudes küsimustes erinev.

- On teada, et Venemaa Föderatsioon üritab ajaloo narratiive, isikuid ja sündmusi ära kasutada, sageli väärtõlgendada, lisada neid desinformatsiooni konteksti või kasutada näiteks vaeuudistes, poolvalede ja pooltõdedena.
- Kreml teeb seda oma eesmärkide saavutamiseks: lõhestada siinset ühiskonda, võita osa elanikkonnast enda poole, vähendada Eesti riigile lojaalsete inimeste arvu.

Venemaa üks peamisi ajalooga manipuleerimise teemasid on natsism ja kollaboratsioonism Eestis II maailmasõja ajal ning Nõukogude okupatsiooni eitamine ja nõukogude aja õigustamine ja lausa ülistamine (Татарчук, 2019; Тихомиров, 2017). Teine levinud narratiiv, mida Kreml ohtralt kasutab, on russofoobia (Ventsel, Sazonov, 2018; Metlev, 2018). Paraku satuvad need Kremli loodud propagandanarratiivid vahel isegi Eesti venekeelses meediasse (vt näiteks Караев, 2017).

Noored on iga riigi kapital, selle alus ja tulevik. Sellest saavad väga hästi aru ka Kremli propagandistid ja ideoloogid, kes üritavad mõjutada ideoloogiliselt nii Venemaa enda noori kui ka venekeelseid noori, kes elavad väljaspool Venemaad, teistes riikides, sh Eestis. Ajalooga manipuleerimine on vaid üks tõhus viis, kuidas noori inimesi mõjutada ja kujundada nende arusaamu endale kasulikul viisil. Kaitsepolitsei ameti aastaraamatus on tabavalt öeldud, et „ilmekalt aitab Venemaa vaatenurka avada Riigiduumas 20. märtsil 2017 parlamendi kuulamistel esinenud Venemaa välisministeeriumi kaasmaalaste osakonna juhi Oleg Malginovi kõne” (Kaitsepolitsei ameti aastaraamat, 2017: 6). Kaitsepolitsei ameti aastaraamat tõlkis Malginovi kõne ja ka esitas selle osaliselt. Selles kõnes väidab Oleg Malginov, et „kontaktide säilitamine nende [mõeldud on välismaal elavaid vene

noori] perspektiivikate noorte inimestega, nende ambitsioonide ja edusaavutamise plaanide toetamine on kahtlemata meie huvides, kuna peatselt võivad nad saada mõjukateks isikuteks” (Kaitsepolitsei ameti aastaraamat, 2017: 6).

Kremlis jaoks on „kaasmaalased” (Lavrentjev, 2017) üks mõjutamisinstrumente, kellega saab manipuleerida ning kelle huvide eest näiliselt seistes ja neid kaitstes saab Kreml tagada ja suurendada oma mõjuvõimu naaberriikides. Venemaa Föderatsiooni ametnike teeb ammu murelikuks asjaolu, et Kremlis läbiviidav mõjutus- ja lõhestuspoliitika pole Eestis elavate vene noorte jaoks sugugi väga atraktiivne, Kremlis-meelsed aktivistid on suuresti juba vanemaealised isikud, kellel on sageli väike mõju ühiskonnas ja vähene populaarsus (Kaitsepolitsei ameti aastaraamat, 2017: 6). Kaitsepolitsei andmetel on Eesti vene noored võrreldes vanemaealistega tunduvalt paremini integreeritud Eesti ühiskonda ja on selgelt lojaalsemad Eesti riigile. Ilmselt see oligi peamine põhjus „miks järelkasvu tagamine kiirelt vananevatele eestvõitlejatele oli üheks peamiseks päevakorrapunktiks 21.04.2017 Tallinnas toimunud kohalike Kremlis lõhestuspoliitika ninameeste aastakonverentsil. Teisalt pole kohaliku vene kogukonna isehakanud käilakujud valdavalt huvitatud mitte noortetööst, vaid on ajendatud isiklikest poliitilistest ja/või majanduslikest ambitsioonidest. See tähendab ihalust rahaliste toetuste järele eelkõige Venemaa rahastutest nagu Russki Mir, agentuurist Rossotrudnitšestvo ja Vene saatkonnast, samuti enesereklaamiks püü- nele pääsu Vene meediakanalites” (Kaitsepolitsei ameti aastaraamat, 2017: 6).

2017. aastal on Kaitsepolitsei ameti aastaraamatus kirjas järgmine oluline teave Venemaa mõjutustegevusest seoses Eesti venekeelsete õpetajatega:

Venemaa välisministeeriumi suuniste järgi osutab kohalik saatkond noorte kaasamisele rohkem tähelepanu. 2017. a korraldati Eestis Vene saatkonna ja fondi Russki Mir rahastusel kaks Balti riikide venekeelsetele noortele mõeldud üritust: 26.–28.05 toimus Järvamaal Valgehobusemäe puhkekeskuses noorte foorum „Minu Baltimaad” ja 29.09.–01.10 Harjumaal Nelijärve puhkekeskuses noorte foorum „BaltFest 2017”. Esimest neist külastas ka eelmainitud O. Malginov, kelle sõnul soovib kaasmaalaste osakond oma tööd ümber korraldada, loobuda formaalsetest tööskemidest ning orienteeruda rohkem sihtrühmadele ja tööle noortega (Kaitsepolitsei ameti aastaraamat, 2017: 6).

Seda foorumit pidas O. Malginov edukaks ning soovitas saadud kogemusi rakendada ka teistes riikides. Üks sihtrühm, kelle kaudu tahetakse avaldada mõju koolinoortele, on kindlasti kooliõpetajad ning Kaitsepolitsei ameti aastaraamat väidab, et ohuks võivad olla Venemaa pakutavad ideoloogilise ja kallutatud sisuga tasuta koolitused ja õppeprogrammid. Aastaraamatus väidetakse ka seda, et „taunimisväärsed on Venemaal korraldatud õpetajate ajaloolased täiendkoolitused, kust saadud Venemaa propagandanarratiive jagatakse hiljem Eesti õpilastele. Näiteks 13.–24.08.2017 toimus Peterburis Venemaa „kaasmaalastele” mõeldud õppeprogramm „Venemaa riigi ajalugu”, mille põhitoomaks oli „100 aastat pärast 1917. aastat: objektiivne tagasivaade minevikku – õppetunnid tulevikuks”” (Kaitsepolitsei ameti aastaraamat, 2017: 6). Kaitsepolitsei andmetel on sellel koolitusel osalenud Kohtla-Järve, Narva ja Tallinna vene koolide ajaloo- ja ühiskonnaõpetuse õpetajad (Kaitsepolitsei ameti aastaraamat, 2017: 6).

2.3. VENEMAA KANALID JA TUGIPUNKTID MÕJUTAMISEKS

Lisaks ülal loetletule on Moskval ajaloo moonutamiseks ja Kremli-meelseks tõlgenduseks Eestis mitmeid tugipunkte ja kanaleid, nagu MTÜ-d (Vaikmaa, 2016). Näiteks oli 2012. aastal Venemaal loodud Välismaal Elavate Venemaa Kaasmaalaste Õiguskaits- ja Toetusfond. Muu hulgas on teada, et sellest fondist on rahastatud ka isikuid, kes on toetanud Krimmi annekteerimist Venemaa Föderatsiooni poolt. Oluline on siinkohal ka see, et fondi mitmed töötajad on tegelikkuses Vene eriteenistuse taustaga ja see fond rahastab ka Eestis tegutsevaid MTÜ-sid, kelle eesmärk on koostada ülevaateid Eestis elavate vähe- muste elust ja olukorrast (Vaikmaa, 2016). Huvitav on asjaolu, et Kreml rahastas MTÜ Inimõiguse Teabekeskuse ning MTÜ Vene Kool Eestis esindajate osalemist 19.–30. septembril 2016 Varssavis toimunud Euroopa Julgeoleku- ja Koostööorganisatsiooni (OSCE) demokraatlike institutsioonide ning inimõiguste büroo (ODIHR) iga-aastaselt inim- mõõtme järelevalve konverentsil ja nagu Kaitsepolitsei ameti aastaraamatus on lisatud:

Taas tasus nende „vaeva“ Kremli mõjutustegevuse rahastus. Venemaa raha eest kinni makstud „sõltumatud Eesti kodanikuühiskonna esindajad“ maalidid Eestist pildi, mis vastas täielikult sponsori ootustele: Eestis rikutavat vene laste õigust saada haridust emakeeles, siin vohavat massiline kodakondsusetus jne (Kaitsepolitsei ameti aastaraamat, 2016: 7).

Eestis tegutsevad ka mõned sõjalis-ajaloolised klubid (Postimees, 2011), nn meediaklubi Impressum⁶, mille tegevus on selgesti suunatud Eesti riigi ja julgeoleku lõhestamisele. Mõned aastad tagasi kutsus Impressum Eestisse Venemaa etnoloogia ja antropoloogia instituudi direktori Valeri Tiškovi, kes on tuntud kui üks peamisi isikuid, kes võitleb Venemaal Venemaa ja nõukogude aja ajaloo moonutamisega, sisuliselt aga propageerib Kremli visiooni ajaloost. Eesti riik keelas Valeri Tiškovil Eestisse sisenemise novembris 2014. Venemaa propagandakanalid üritasid seda otsust kajastada negatiivses valguses (Tass, 2014).

Mõjutusvahendeid ja -kanaleid ajaloo tõlgendamise ja õpetamise valdkonnas võib Krem- lil olla teisigi (Mölder, Sazonov, 2018: 308–328). Ajaloolane Igor Kopõtin on maininud intervjuus, et sõjalis-ajalooline klubi Front Line, mis on pärast 2014. aasta sündmusi (Krimmi annekteerimine Venemaa Föderatsiooni poolt ja sõja alustamine Ida-Ukrainas Kremli meelsete grupeeringute poolt (Kopõtin, 2019)) jagunenud kaheks: üks on Eesti osa, kuid teine osa tegutseb Igor Kopõtini sõnul paljuski Moskva huvides (Postimees, 2011), sest nad ei tegele ainult ajaloo rekonstrueerimisega, vaid ka langenud nõukogude sõdurite matmiskohtade väljakaevamisega ning nad edastavad väljakaevamiste tulemus- test informatsiooni Venemaa Föderatsiooni saatkonnale Eestis (Kopõtin, 2019). Mitmed nendest isikutest, kes tegelevad väljakaevamistega ja nõukogude aja sündmuste rekonst- rueerimisega, on näidanud üles sümpaatiat Nõukogude armee suhtes, vahel nad isegi kannavad NKVD ohvitseride vormi. Samal ajal võivad samad inimesed õpetada ajaloo ja ühiskonnaõpetuse tunde koolides (Kopõtin, 2019). Vene propaganda ja mõjutus ajaloo tõlgendamisel ja moonutamisel levib ka teiste kanalite kaudu: Venemaa televisioon, ra- adiosaated ja kohalik venekeelne televisioon (Baltnews, 2015) ning sotsiaalmeedia platvor- mid nagu VKontakte, Odnoklassniki ja Facebook (Nissen, 2015; Helmus, 2018).

Kuid ajaloo propagandat saab edastada sihtauditooriumile ka klassikalisel viisil – müüa seda raamatupoodidest ja kioskitest. Tallinnas on olnud skandaal, kui mitmed ukrainlased pöörasid tähelepanu Vene propagandaraamatutele ja -ajakirjadele, mida müüakse mitte

⁶ <http://www.impressum-club.eu/>

ainult venekeelsete raamatute poodides, vaid koguni sellistes poodides nagu Rahva Raamat. Igor Kopõtini sõnul on siiani näiteks Narvas ja Tallinnas võimalik osta kehva kvaliteediga venekeelseid raamatuid, mis käsitlevad II maailmasõda, Vene ja Poola ajaloolisi suhteid, Eestit ja Baltimaid ning mis sisaldavad ajaloopropaganda narratiive. Näiteks on Narva elanikel siiani võimalus osta neid raamatud soovi korral ka Ivangorodis ja Peterburis, kuna nad külastavad sageli naabruses asuvat Venemaad (Kopõtin, 2019).

Kõik need kanalid on loomulikult kättesaadavad nii vene koolide ajalooõpetajatele kui ka õpilastele, kes võivad neid kasutada isegi teadmatusest, kuna need on vaadatavad, kuulatavad või loetavad nende emakeeles ja on lihtsasti leitavad. Samas tarnib ka Venemaa Föderatsiooni saatkond Eestisse teatud hulga propagandakirjandust (Kopõtin, 2019).

2.4. AJALOO ARUSAAMADEST, KÄSITLUSEST JA AJALOOGA MANIPULEERIMISEST

Mari Hiie kirjutab oma magistritöös:

Eesti taasiseseisvumisel 1991. aastal muutusid iseseisvas Eestis elavad venelased, kes olid olnud ligi 50 aastat suures NSVL kontekstis enamusrahvus, järsult rahvusvähemuseks. Neist said eestivenelased ehk Eestis elavad vene kogukonna liikmed. Selline ootamatu ja äkiline pööre tõi kaasa probleemid nende identiteedi määratlemises ning sellest lähtuvalt ka raskused eestivenelaste integratsioonil Eesti ühiskonda (Hiie, 2012: 6).

Peab nõustuma veel ühe Hiie väitega, et „eestivenelaste integratsiooniprotsess on keeruline ja probleemne küsimus Eesti ühiskonnas ning võib mõjutada ka riigi julgeolekut” (Hiie, 2012: 6). Probleeme eesti venekeelse elanikkonna integreerimisel Eesti ühiskonda on olnud nii mitmeidki (Hallik, 2010). Klara Halliku sõnul „välisvenelaste identiteedi konflikti peapõhjus pole mitte eraldatus Venemaast, vaid sulandumisraskused iseseisvunud riikide ühiskondlikku ellu” (Hallik, 2010). Hallik nendib samuti, et „Eesti ühiskonna ebapiisavast sidususest annab tunnistust see, et suur osa elanikkonnast, eriti rahvusvähemuste liikmeid ei tunne end võrdselt kohelduna” (Hallik, 2010).

Siin aga mängivad suurt rolli infoallikad, kuna infokanalid ja -tarbimine võivad vene- ja eestikeelsete õpetajate seas kohati tugevasti erineda (Põllu, 2016). Küsimuseks on ka Eesti vene koolide venekeelsete õpetajate identiteet ja nende hoiakud (nt suhtumine Eesti riiki) (Kiilo, Kutsar 2013: 475–502).

Nagu on õigesti märkinud oma magistritöös Veronika Põllu, siis „õpetaja rolli ei saa alahinnata kasvava põlvkonna isiksuste ja identiteedi kujundamisel, järelikult ka integratsiooniprotsesside suuna ja edukuse ühe mõjutajana” (Põllu, 2016: 3). Probleemiks võib olla ajaloo ja ühiskonnaõpetuse õpetamine ning käsitlemine mõnes Eesti venekeelses koolis (sh Venemaalt pärit venekeelsete lisamaterjalide kasutamine) (Vapper, 2015), millele on osutanud tähelepanu mitmed eksperdid, näiteks 2018. aasta märtsis Riigikogu riigikaitsekomisjoni liige Madis Milling, kelle väitel „on tegemist venekeelsete koolidega, kus ajalooõpetajad on käinud Vene riigi kinnimakstud koolitustel ning kes kasutavad õppetöös neilt koolitustelt saadud õppematerjale” (Pealinn, 2018).

Tänapäevane venekeelne haridus Eestis eksisteerib aastast 1991 ehk sellest ajast, kui Eesti sai jälle iseseisvaks riigiks. Nende 29 aasta jooksul, kui Eesti Vabariik on olnud iseseisev, on venekeelne haridus elanud üle erinevaid perioode: alates selle kritiseerimisest kuni ignoreerimiseni võimude poolt (see kerkib taas esile, kui käimas on valimised, olgu need

riiklikud või kohalikud). Suuresti muutmatuks on jäänud aga üks asjaolu – venekeelne kool Eestis elab jätkuvalt oma elu. Samas formaalselt kõik toimib ja puuduvad põhjused ametlikult kahelda, et venekeelsetes Eesti koolides toimub mingisugune õonestustegevus, mis on suunatud Eesti Vabariigi vastu. Kuid probleem võib seisneb selles, et Venemaa Föderatsioon näeb jätkuvalt Eestis elavates noortes ja nendes, kes neid õpetavad, potentsiaalset sihtauditooriumi, et neid mõjutades taastada samm-sammult enda mõju naaberriikides, nagu Läti, Eesti, Leedu, ehk riikides, mis on iseseisvad ega kuulu Venemaa Föderatsiooni mõjusfääri, kuid kus on olemas arvestatav venekeelne kogukond. Autorite arvates on kõige lihtsam seda teha nende inimeste kaudu, kes ei ole veel jõudnud kujundada isiklikku arvamust toimunud sündmuste kohta. Antud väide kinnitab asjaolu, et vastavalt Venemaa Föderatsiooni kaasmaalaste toetamise programmile on praegu olemas vähemalt kaheksa aktiivset programmi, mis on suunatud eri viisil venekeelse hariduse toetamisele välismaal (VF, 2019).

Ainar Ruussaar on oma arvamuses väitnud, et paljud Eesti ajaloo- ja ühiskonnaõpetuse õpetajad käivad Venemaa Föderatsiooni seminaridel ja kursustel, mis on ilmselgelt kooskõlas Venemaa Föderatsiooni ametliku seisukoha ja soovidega taastada oma mõju noorte seas just nende kahe aine õpetajate kaudu (Ruussaar, 2018). Ainar Ruussaar märgib 2018. aastal Postimehes ilmunud artiklis:

Paljude Eesti venekeelsete koolide ajaloo- ja ühiskonnaõpetajad käivad Venemaa korraldatavatel tasuta koolitustel, millel kaitsepolitsei väitel üritatakse neid ideoloogiliselt kallutada, haridusministeerium ei tea sellistel koolitusel osalemisest, kuid kaitsepolitsei on kursis. Postimeest nõustanud allikate sõnul on taolistel Venemaa korraldatud tasuta seminaridel, koolitustel ja täiendkursustel Pihkvas, Peterburis ning Moskvas käinud üle saja Eesti venekeelse kooli õpetaja. Kaitsepolitsei pressiesindaja Harrys Puusepp ei soovinud osalenute arvu kommenteerida, kuid kinnitas, et KAPO on sellest teadlik. Tema sõnul on noored üks neist sihtrühmadest, keda Venemaa just õpetajate kaudu püüab mõjutada, ning eriti taunimisväärsed on Venemaa pakutavad ideoloogilise ja kallutatud sisuga tasuta ajaloolased koolitus- ja õppeprogrammid, kust saadud Venemaa propagandanarrative jagatakse hiljem Eesti õpilastele (Ruussaar, 2018).

Peab tõdema, et ka selle mõttepaberi autorid, kes on ise vene õppekeelega kooli vilistlased, mäletavad, kuidas toimus ajaloo õpetamine ja sündmuste tõlgendamine koolides 1990-ndatel ja 2000-ndatel. Kõige rohkem küsimusi tekitasid sündmused, mis olid seotud eelkõige 20. sajandiga ehk mis olid toimunud lähiminekis ning paljud osalised ja pealtnägijad olid veel elus. Siin tasub märkida, et kõik inimesed tunnetavad sündmusi erinevalt ning kui me võtame keskmised ajalooõpetajad Eesti venekeelses koolist, siis nende isiklik arusaam sündmustest võib olla väga erinev. Näiteks võib tuua olukorra, kus Punaarmee oli küüditanud ühe õpetaja sugulased, aga teise õpetaja sugulased osalesid küüditamises ning arusaamad ja emotsioonid nende sündmuste kohta võivad olla polaarised. Ei tohi imestada, et lapsed, kes kuulevad nendest sündmustest, saavad väga erineva tõlgenduse nende kohta. Arvestades asjaoluga, et Venemaa Föderatsioon „koolitab” jätkuvalt vene koolide õpetajaid, siis ei ole praegu mingit lootust, et kõik ajalooõpetajad suudavad sündmusi ausalt tõlgendada ja saata ellu inimesi, kellel on õiged väärtused ja kes tunnetavad vastutust Eesti heaolu eest. Siin tasub meenutada 2007. aasta aprilli sündmusi ehk pronksiööd, kui Venemaa Föderatsioon tegi katse destabiliseerida Eesti sisejulgeolekut (Liik, 2007: 71–76).

Kui meenutada 2007. aasta aprilli sündmusi, siis tulevad silme ette kaadrid, kus noored venekeelsed õpilased protestivad näiteks Riigikogu ees, hoides käes plakateid, kus on jäädvustatud erinevad ajaloolised loosungid, näiteks „СССР 4ever” või „Фашизм не

projdet” (BBC, 2007). Viimase loosungi oli võtnud kasutusele Kremli liikumine Naši mõnda aega enne aprillisündmusi. Nendel kahel näiteks toodud loosungil on ühine juur, mis peitub teatud ajaloosündmuste või hoiakute defineerimisel ajalootundides. Kui rääkida loosungist „СССР 4ever”, siis tuleb pinnale kategooriliselt positiivne suhtumine kunagisse riigikorda. See tähendab, et Nõukogude Liidus toimunud sündmusi⁷ on kirjeldatud ainult positiivses võtmes. Tõde, mis puudutas näiteks repressioone (nagu punane terror) Vene kodusõja ajal (1918–1922), Stalini-aegset massiterrorit (1936/1937–1938)⁸ või Baltimaade okupeerimist 1940. aastal, on moonutatud või jäetud üldse rääkimata. Teise loosungi puhul võib oletada, et Natsi-Saksamaa tegusid aastatel 1933–1945 vaadeldi ühekülgsest ning kontekstis, mis ei jätnud noortele mingit ruumi kriitiliseks mõtlemiseks. Siin võib välja tuua Molotovi-Ribbentropi pakti (sõlmitud 23. augustil 1939)⁹, mis tähendas sisuliselt Eesti okupeerimist Nõukogude Liidu poolt ja selle tunnustamist Natsi-Saksamaa poolt, kuid mida tänapäeva Kremli propaganda üritab maha salata või moonutada nii, et justkui oleks Eesti ise vabatahtlikult astunud Nõukogude Liidu koosseisu (Moorhouse, 2015). Järgmiseks tuleks keskenduda küsimustele, mis on senini ühiskonnas teravad ja tekitavad kõige rohkem poleemikat. Autorite arvates on neid mitu:

- Eesti Vabariigi sünn 1918. aastal ja Vabadussõda (1918–1920)
- Eesti Vabariik ajavahemikus 1918–1940 (sh venekeelne diasporaa Eestis)
- Eesti Vabariigi ja Nõukogude Liidu suhted 1918–1940
- baaside leping 1939. aastal. Poola okupeerimine Natsi-Saksamaa ja Nõukogude Liidu poolt ning nende algatatud II maailmasõda
- Eesti ja teiste Balti riikide okupeerimine 1940. aastal Nõukogude Liidu ja 1941. aastal Natsi-Saksamaa poolt
- II maailmasõda 1939–1945
- metsavendade tegevus 1940–1941 ja pärast 1944 Baltimaades
- Nõukogude Liidu okupatsioon Baltimaades 1944–1991
- Eesti Vabariik pärast 1991. aastat ehk alates taasiseseisvumisest
- sündmused Euroopas ja maailmas 2008. aastast praeguseni (Gruusia ja Ukraina ründamine Venemaa Föderatsiooni poolt)

Kõik need küsimused polariseerivad Eestis elavaid noori üpris tugevalt ning põhjus peitub nii koduses kasvatuses ja suhtumises kui ka olulisel määral selles, mida räägivad koolides õpetajad. Ametlikud versioonid nendest sündmustest on Venemaa Föderatsiooni ja Eestil väga erinevad. Kui rääkida lühidalt nendest sündmustest, siis kõige paremini illustreerib seda järgmine tabel, kus on esitatud Eesti Vabariigi ja Venemaa Föderatsiooni ametlikud seisukohad.¹⁰

---

⁷ Alates oktoobrist 1917 valitsesid Venemaad võimu haaranud bolševikud ja kuni 30. detsembrini 1922 oli tegu Nõukogude Venemaaga, 30. detsembril 1922 nimetati see bolševike ebaseaduslikult loodud riik Nõukogude Liiduks.

⁸ See Stalini ulatuslik massiterror Nõukogude Liidus jätkus vähem mastaapsemal kujul ka pärast 1938. aastat ja kestis kuni Stalini surmani 1953. aastal.

⁹ Vt venekeelseid MRP dokumenti ja lisaprotokollid http://historyfoundation.ru/2019/05/31/pakt/?fbclid=IwAR17uH6EF6so8NZlqYFCd8qc_6Ldby_N1V7W9Q5Nze9dW3wHzcUw-6Y7wDo; vt ka saksakeelseid MRP pakti ja lisaprotokollid <https://www.ns-archiv.de/krieg/sowjetunion/vertrag/nichtangriffspakt.php> (viimane külastus 02.04.2020),

¹⁰ Tabeli on koostanud Aleksander Gontšarenko, toetudes isikliku kogemusele.

Ajalooline fakt	EV ametlik seisukoht	VF ametlik seisukoht
Eesti Vabariigi sünd 1918. aastal	Eesti sai iseseisvuse tänu võidule Vabadussõjas 1918–1920 ja maailma üldsuse toetusele.	Eesti sai iseseisvuse, kuna toona oli nõukogude Venemaa nõrk ning tollane valitsus lihtsalt kinkis Eestile iseseisvuse. Eestit toetasid jõudsalt Lääne imperialistid.
Eesti Vabariik ajavahemikus 1918–1940	Eesti oli iseseisev riik oma sise- ja välispoliitikaga. Eestis olid omad head ja vead, näiteks vaikiv ajastu ja autokraatlik režiim (1934–1940), kuid enne seda oli tegu demokraatliku riigiga. Leidis aset majanduse ja tööstuse areng, diplomaatiliste suhete tekkimine teiste riikidega, välispartnerlus jne.	Eesti oli formaalselt iseseisev, nõrga majandusega, mahajäänud maa ega olnud suuteline iseseisvalt sisepoliitikaga tegelema. Eestis valitses fašistlik režiim, diktatuur ja russofoobia.
Eesti Vabariigi ja Nõukogude Liidu suhted 1918–1940	Eesti ja Nõukogude Venemaa (hiljem Nõukogude Liit) suhted olid keerulised, kuna Venemaa üritas järjepidevalt tõmmata Eestit oma mõjusfääri, proovides toetada ka 01.12.1924 toimunud riigipöördekatset.	Eestis elanud inimesed soovisid, et Eesti oleks Nõukogude Liidu üks osa, aga valitsenud repressiivne fašistlik režiim ei arvestanud rahva tahtega ja surus peale oma tahtmist.
Baaside leping 1939. aastal	Baaside leping oli läbi surutud ähvarduste abiga ega olnud vabatahtlik.	Eesti sõlmis baaside lepingu vabatahtlikult ja lähtudes siirast soovist.
Eesti ja teiste riikide okupeerimine 1940. aastal Nõukogude Liidu ja 1941. aastal Natsi-Saksamaa poolt	Eesti oli okupeeritud Nõukogude Liidu poolt 1940. aastal, Natsi-Saksamaa poolt 1941. aastal ja uuesti Nõukogude Liidu poolt 1944. aastal.	Eesti liitus Nõukogude Liiduga vabatahtlikult, seejärel oli ta okupeeritud Natsi-Saksamaa poolt 1941. aastal ja uuesti vabastatud Nõukogude Liidu poolt 1944. aastal.
II maailmasõda 1939–1945	Eesti ei osalenud II maailmasõjas, vaid Eesti inimesed kandsid võõrriikide mundreid ja olid sunnitud võitlema kas Natsi-Saksamaa või Nõukogude Liidu poolel.	Enamik eestimaalasi toetas Natsi-Saksamaad ja vähesed julged eestlased sõdisid maailma rahu nimel Punaarmees.
Metsavendade tegevus Baltimaades	Tegemist oli vastupanuliikumisega, mis võitles Nõukogude repressiivsete okupatsioonivõimudega.	Tegemist oli bandiitide ja sõjakurjategijatega.
Nõukogude Liidu okupatsioon 1945–1991	Eesti oli okupeeritud ja sellega oli rikutud mitut rahvusvahelist lepingut ning kahepoolset lepingut Eestimaa ja Venemaa vahel. Tegemist oli Nõukogude Liidu agressiooniga. Tuhanded inimesed olid tapetud, küüditatud või muul moel repressioonid.	Tänu sellele, et Eesti oli Nõukogude Liidu osa, parandati inimeste heaolu ja elatustaset mitu korda. Eesti muutus agraarsest mahajäänud maast industrialiseeritud riigiks.
Eesti Vabariik pärast 1991. aastat	Eesti taasiseseisvumine oli pikkajaline protsess, mis seisnes järjekindlates siseriiklikes ja rahvusvahelistes tegevustes.	Eesti taasiseseisvumine on juhus, kuna Nõukogude Liit oli nõrk ega suutnud seda ära hoida. Eesti rikkus sellega kokkuleppeid, kuna oli 1940. vabatahtlikult astunud Nõukogude Liitu.
Sündmused Euroopas ja maailmas 2008. aastast praeguseni	Venemaa Föderatsioon on mitu korda rikkunud rahvusvahelist õigust Gruusias (2008–), Moldovas (Transnistrias) ja Ukrainas (2014–) ning põhjustanud sellega relvastatud konflikte mainitud riikides.	Venemaa Föderatsioon lähtus ja lähtub oma geopoliitilistest huvidest ning kaitseb kaasmaalasi vahenditega, mis on alati koosõlas rahvusvahelise õigusega.

3. EKSPERDIINTERVJUUDE KOKKUVÕTE

Ekspert A on intervjuus märkinud, et ajaloo teema on peaaegu alati seotud inimese kõige sügavama minaga ja ka ühiskondliku minaga: „See ühiskondlik mina ei salli vaakumi ja kui see vaakum tekib, siis täidavad seda igasugused lihtsad narratiivid” (Ekspert A, 2020). Ekspert A tõi huvitava näite, kus teatud nõukogude aja romantism võib esineda isegi teismelistel:

Nõukogude aja romantiseerimise puhul sa kuuled 16-aastastelt poistelt, et nõukogude ajal oli väga hea, sest oli väga palju vabrikuid ... see tuleb: ühelt poolt perekond, vanemad võib-olla ei ole väga hästi harjunud uue, vaba turumajandusliku mudeliga, neil on tekkinud probleemid, mis on majanduslikku ja sotsiaalset laadi ... Me saame aru, et mõned õpetajad on samasuguses olukorras. Tohutult palju on ajalooõpetajaid, kes on saanud hariduse Venemaal, kelle ainuke päris töökeel on vene keel (Ekspert A, 2020).

Ekspert A väitel on mitmed ajalooõpetajad püüdnud luua sellist riikliku õppekava välist lähenemist õppele. Ekspert A meenutab, et tema koolis oli kasutusel hästi koostatud PowerPointi esitlus, mis andis ekspert A arvates seda perspektiivi, mida õpetaja ise õigeks pidas (Ekspert A, 2020).

Lisaks on ekspert A rõhutanud veel järgmist:

Ilmunud on välja ka huvitavad töölehed, mis on justkui abimaterjal tundide jaoks. Nende päritolu on segane, ma eeldan seda, et nad on ilmunud kusagilt idanaabri hariduspraktikast. Tegelikuses on meil olemas kõik see, mis on kirja pandud õpikutes, mis on sõnastatud kenasti ja hästi, koos kõikide väljundite, kõikide eesmärkidega. Ajaloo tundides aga ei pruugi selline kajastus aset leida, sest ajalugu on oma loomult arutlev ja diskuteeriv aine, mis tähendab seda, et ta loob teatuid tähendusvälju, mis on õrnamate piiridega ja õpetaja, eriti kui tal on tugev kodanikupositsioon, võib seda tundides viljeleda. Mõnikord on see äärmiselt hea ja positiivne, kui õpetaja annab õpilastele fakte ette, siis sõnastab aruteluküsimusi. ... Probleem seisneb selles, et õige faktoloogia on kriitilise tähendusega. Mina olen 11 aasta jooksul puutunud kokku väga palju igasuguste õpetajate ja õpilastega, ma olen näinud õpilasi, kes mõnikord mulle üllatuseks kordavad nagu katkine grammofon mingisuguseid tõdesid mõnest venekeelsest kanalist. Seal taga ei ole veendumust selles, et Eesti ise liitus Nõukogude Liiduga, et repressioonid olid lihtsalt väga vajalik samm enne sõja algust. Need asjad on seotud sellega, et faktoloogia ei ole peas. Probleem on selles, et faktoloogia ei ole peas, seda vaakumi täidavad igasugused uskumused, mis hiilivad sisse meediast ja mujalt. Ja kui õpetajad – kahjuks tuleb seda palju ette – tegelikult sellest faktoloogiast lugu ei pea

ja nende jaoks ei ole sellel õppeprotsessis suurt rolli, siis hakkavad pihta väga suured probleemid (Eksper A, 2020).

A. Ruussaar on juhtinud tähelepanu sellele, et mõnes vene koolis võivad õpetajad toetada Venemaalt pärit narratiive. Ruussaar väidab järgmist:

Minu teadmised pärinevad mitmest allikast, millest ma ka Postimehes umbes aasta tagasi kirjutasin. Kaitsepolitsei kirjutas kaks aastat tagasi oma raamatus sellel teemal, tuues konkreetset näiteid koolitusest, nimetades ka konkreetseid koole, kus õpetajad käisid Pihkvas ja Peterburis koolitustel ... Üks kursus, kus osalesid vene ajaloo- ja ühiskonnaõpetuse õpetajad, oli pealkirjastatud näiteks „1917. aasta tähtsus tänapäeval“. Minu kui eestlase jaoks kõlab see hoopis teistmoodi kui tänasel Venemaal elava inimese jaoks. Ja siis ma suhtlesin paari Riigikogu liikmega, kellel oli ka informatsiooni selliste õppekäikude kohta. Johannes Kert oli üks Riigikogu liige, kellel oli informatsiooni ka konkreetsete juhtumite kohta. Haridusministeerium kinnitas mulle, et neil selliseid juhtumeid teada ei ole ... Umbes kolm aastat tagasi kutsuti mind esinema Valga venekeelsesse ja Valga eestikeelsesse kooli ja ma rääkisin seal meediast, meedia mõjust ja ka vaeuudistest. Ja kui ma rääkisin ja tõin vene koolis vaeuudiste näiteid nii Suurbritanniast, Prantsusmaalt, Ameerikast kui ka loomulikult Venemaalt, siis ma nägin, et paari Valga vene kooli õpetaja reaktsioon, miimika sellele, mis ma rääkisin, oli negatiivne. Nad ei öelnud mitte sõnagi. Need näiteid, mis ma tõin Venemaa fake news'ideid kui Venemaa sellistest vaeuudiste postitustest, neile paarile õpetajale ei meeldinud (Ruussaar, 2019).

Nagu tõi Ruussaar välja ja mainib ka Kaitsepolitsei ameti aastaraamat, on juhtumeid, kui venekeelsete koolide ajaloo- ja ühiskonnaõpetuse õpetajad on viibinud koolitustel ja konverentsidel Venemaal (Kaitsepolitsei ameti aastaraamat, 2016: 7). Ajaloolane Jaak Valge on kirjeldanud neid konverentse, lähtudes oma kogemusest, järgmiselt:

Ma olen paaril konverentsil käinud. Viimasel käisin 2018. aasta septembris Peterburis, kus olid kohal vene propagandistid, aga seal konverentsil polnud kaugeltki kõik propagandistid. Seal oli selliseid häid tõsiseid vene ajaloolasi ka ... Kümme või rohkem aastat tagasi kohtusin Aleksander Djukoviga, kes ilmutas eravestluses täiesti mõistlikku arusaamist ajaloost. Ametlikult räägib ja kirjutab ta aga hoopis muud. Nende propagandaajaloolaste seas on teadlastena nõrku isikuid, aga ajaloolaste tipp-propagandistide taset ei tasu alahinnata. Nad on päris tugevad oma ajalooteadmistes ja võivad neile, kes ise uurijad ei ole, st ka õpetajatele, üsna veenvalt mõjuda. (Valge, 2019)

Samas pole probleem venekeelsetes koolides seoses Venemaa võimaliku infomõjuga siiski ilmselt suur ja see on vähenenud. Nii selgub ka intervjuust ühe venekeelse kooli ajalooõpetajaga, kes väidab, et Venemaalt pärit ajalooõpikuid ja abimaterjale keegi keskselt ja süsteemselt koolidesse ei vii ja seal ei levita:

Tsentraliseeritult õppematerjale keegi koolidesse ei vii ... olen ise kokku puutunud, et Vene saatkond pakkus midagi ja need polnud minu meelest puht metoodilised materjalid, vaid üldisemat laadi materjalid. Pigem Vene ajaloost ja vene keeles. Kurdetakse selle üle, et venekeelsetel õpilastel napib venekeelset kirjandust. Ja ulatatakse abikäsi ... ja teiseks pakutakse koolitusi, Peterburis pigem. Kord aastas ikkagi seal midagi toimub. Mina isiklikult pole kordagi käinud, aga ma tunnen kolleege, paar-kolm-neli kolleegi, kes on käinud. Aga see protsent, kes sellega pidevalt tegeleb, iga aasta käib seal, on kaduvväike, 1–2 õpetajat (Õpetaja A, 2020).

Venemaalt pärinevad materjalid võivad, aga ei pruugi olla alati kallutatud sisuga.¹¹ Pigem sõltub rohkem õpetaja meelsusest ja nagu Mare Oja rõhutab: „Minu jaoks ei ole see üldse küsimus, kes, kus ja millisel koolitusel käib. Täiskasvanud inimese, õpetaja meelsus ei sõltu kindlasti ühest koolitusest. See sõltub tema arusaamast, väljakujunenud suhtumisest ja missugust mäluvälja ta jagab. Ma ei tea, kas koolitus iseenesest oleks probleem, aga Venemaa koolituse eelistavad kindlasti need õpetajad, kellel on ebapiisav eesti keele oskus ja kelle meelsus ongi nõukogude või siis Venemaa narratiivide meelne.” (Oja, 2020) Oja arvab, et üks koolitus täiskasvanud inimese arusaamu ei muuda, vaid rolli mängib inimese üldine meelsus, varasemalt väljakujunenud hoiakud (Oja, 2020).

Ajaloolane Mare Oja tõi intervjuus välja ühe juhtumi, kus Eesti vene kooli ajalooõpetaja osales koolitusel Iisraelis Yad-Vashemis, mis toimus umbes kümme aastat tagasi:

Üks juhus on tõesti olnud, ei mäleta, mis aastal see täpselt oli ... Seal konverentsil (Iisraelis) osales ka Sillamäe õpetaja NN, kes oli muidu väga aktiivne ... Püüdis igati positiivses mõttes ajalooõpetajate seltsi tegevuses kaasa lüüa. Minule kirjutas läti kolleeg, kes oli temaga ühes töötoas, et meie õpetaja võttis sõna Eesti riigi vastu ... Oli ääretult kriitiline. Esindas just nõukogude positsiooni. NN pidi kirjutama seletuskirja oma väljütlemiste kohta. Ma ei tea, et varem oleks selliseid probleeme ilmnenu. (Oja, 2020)

Üks Eesti vene kooli ajalooõpetaja arvab, et Venemaa propaganda mõju lastele on natuke ülepaistunud probleem Eesti poliitikute seas ja tema ei taju seda üldse (Õpetaja B, 2020). Kuid sama õpetaja tõi näite ühest oma venekeelsest kooliõpilasest, kes tegi 2019. aastal Eesti ajaloo eksamit. Tegu oli ajaloo huvilise õpilasega. Ükskord olevat ta tulnud enne tundi õpetaja juurde ja väitnud, et ajalooõpetaja õpetab ajalugu valesti. Põhjenduseks tõi õpilane asjaolu, et ta isa ei usu, et Eesti suutis Vabadussõjas Venemaad võita. Veel väitis ta, et Eesti müüs ennast Läänele maha, kui astus NATO-sse. Kui õpetaja küsis, kust ta selle info võtab, siis vastas õpilane: „Mu isa ütles nii ja ma tegin kodutööd koos isaga” (Õpetaja B, 2020).

Teine vene kooli ajalooõpetaja tõi välja, et praegused noored on pigem apoliitilised ja „nad ei tarbi üldse seda infot, mida pakutakse vene telekanalitel” (Õpetaja C, 2020). Ta usub, et sellepärast pole noored eriti mõjutatud. Õpetaja sõnul nii palju kui ta nendega kokku puutub, „ei tea nad mitte midagi. Nad ei tea, neid ei huvita ja nad pole kindlasti mõjutatud vene propagandast”. Sama õpetaja väidab, et „nad ei tarbi neid infoallikaid, nad lihtsalt istuvad internetis. Neil on teised huvid ja nad ei tegele poliitikaga” (Õpetaja C, 2020). Intervjuudes olid mainitud ka näiteid õpetajatest, kes ei ole otseselt näidanud Kremli-meelsust, kuid on ilmutanud kriitilisust Eesti Vabariigi ja valitsuses suhtes (Õpetaja C, 2020). Ühe intervjuueeritava õpetaja sõnul: „Tunnen neid vene kooli õpetajaid, näiteks NN. „Noored kooli” projektist tulnud NN on üsna aktiivne ühiskonnaõpetuse õpetaja. Ta on üldse väga eestimeelne ...” (Õpetaja C, 2020).

---

¹¹ Jaaksoni väitel on Tallinnas kahes vene koolis ajalugu ja ühiskonnaõpetust õpetav ajalooõpetaja Dmitri Rõbakov öelnud, et vahel kasutab ta ka ise Venemaal koostatud materjali. Rõbakovi väitel „ajalugu õpetab mitte õpik, vaid õpetaja ja kõik oleneb õpetaja professionaalsusest. Ja isegi, kui kasutada mõnd allikat või materjali, mis on koostatud Venemaal, tasuks seda minu arvates kasutada oskuslikult. 90 protsendi ulatuses ikkagi kasutatakse Eestis viljeldud õppematerjali” (Jaakson, 2020).

KOKKUVÕTE JA JÄRELDUSED

Analüüsi eesmärk on juhtida tähelepanu Eesti sisejulgeoleku võimalikele probleemidele seoses Venemaa mõjutustegevusega. Täpsemalt pöörati tähelepanu Eesti vene koolides ajaloo õppimisele ja õpetamisele. On arvatud, et Eestis elavad venekeelsed noored, kes käivad nendes koolides, võivad sattuda Venemaa mõjutustegevuse huvisfääri. Igal juhul on Venemaa selle vastu huvi üles näidanud. Sellel on mitu põhjust:

- Vene mõjutustegevuse sihtauditoorium Eesti on vananemas ja vähenemas. Aina vähem on Eestis inimesi, kes on pärit Nõukogude Liidust ja kes suhtuvad sellesse teatud positiivse nostalgiaga ning kellele meeldib Venemaa deržaava idee. Kreml aga otsib neile asendust noorte seast.
- Aeglaselt, aga siiski lõimub venekeelne diasporaa Eesti ühiskonnas, kõige kiiremat ja paremat lõimumist on üles näidanud just noored inimesed.
- Moskvas saadakse väga hästi aru, et iga riigi tuleviku tagaja on inimesed, milles on noortel kõige olulisem roll. Seega üritab Moskva neid mõjutada, manipuleerida nendega, takistada nende paremat lõimumist Eesti ühiskonda ning lõhestada eesti- ja venekeelseid inimesi.

On teada, et mõningad Kremlist edastatud ajalooa seotud narratiivid (sh propaganda) on varem sattunud Eesti vene koolidesse, kuid levinud ka Venemaa kirjanduse ning meediakanalite ja sotsiaalmeedia vahendusel. Ilmselt on Venemaa meedia, sotsiaalmeedia ja kirjanduse roll siin palju märgatavam. Nagu selgub intervjuudest ja EHIS-e statistilistest andmetest on Eestis olnud viimastel aastatel üksikuid ajalooõpetajaid, kes on külastanud koolitusi Venemaal, nende õpetajate arv on suhteliselt väike. Teiseks ei pruugi Venemaal koolitusel osalemine alati tähendada seda, et koolitusel osalenu jagab Kremli-meelseid vaateid.

Mõned eksperdid on intervjuudes toonud välja selle probleemi ilmselge vähene-mise võrreldes 10 või 15 aasta taguse perioodiga. See on nende sõnul seotud järgmiste asjaoludega:

- Vene kogukond Eesti ühiskonnas integreerub tasapisi ja Eesti venekeelsed noored on vanematest põlvkondadest palju paremini lõimitud ühiskonda, nad oskavad paremini ka eesti keelt.
- Nõukogude taustaga õpetajaid on jäänud vähemaks.
- Venekeelsetel noortel puudub nõukogude taust ja seega ka nõukogude aja nostalgia.
- Venekeelsed koolid lähevad aina rohkem üle eestikeelsele õppele.

- Vene koolide õpilased ei tunne huvi poliitika vastu (või on see huvi vähene) ja nad ei vaata nii palju televisioonikanaleid, kuid kasutavad samas palju internetti.

Samas ei väitnud mitte keegi intervjuueeritavatest, et see probleem on nüüdseks päris ära kadunud, ning keegi neist ei välista ka võimalust, et Venemaa Föderatsioon võib lähitulevikus üritada seda ära kasutada, selleks et suurendada oma mõju Eestis elavatele venekeelsetele noortele. Ei tohi unustada, et Venemaa kasutab sotsiaalmeediat ära selleks, et mõjutada inimesi, eelkõige noori, ja sotsiaalmeediast on saanud juba võimas inforelv (Nissen, 2016). Just tänu sotsiaalmeediale on venekeelne noor auditoorium haavatavam infomõjutamise valdkonnas. Seega vajavad uurimist eelkõige sotsiaalmeediaplatformid, mida külastavad Eesti venekeelsed noored. Olulist rolli mängivad Eesti venekeelsete (sh noorte) inimeste meelsuse kujundamisel lisaks sotsiaalmeediale ka kohalikud venekeelsed kanalid (ETV+, RusPostimees jne) ning kriisiolukorras võib nende tähtsus kasvada, nagu nägime seda COVID-19 juhtumi puhul. Seega on Eesti venekeelse meedia kaasamine Eesti venekeelsete elanike informeerimisse ja teatud määral ka hoiakute kujundamisse väga oluline.

Venemaalt pärinevate õpikute ja õppematerjalide kasutamise kohta Eesti vene koolides käesoleval ajal andmed peaaegu puuduvad (siinkirjutajatel on teada vaid üksikuid juhtumeid, kui neid on kasutatud), kuid ainuüksi seepärast ei saa selle toimumist veel välistada, kuna kõik need venekeelsed abimaterjalid on vabalt kättesaadavad ja mitmed neist leitavad internetist. Siiani on siiski tulnud andmeid, et üksikud Eesti vene koolide õpetajad on osalenud Venemaal korraldatud seminaridel, koolitustel ja konverentsidel ning siinkirjutajateni on jõudnud ka üksikuid infokilde, et on olnud juhtumeid, kus venekeelsete koolide õpetajad on välja näidanud kas nostalgiat nõukogude aja järele või positiivset suhtumist Venemaa Föderatsiooni poliitikasse või ideoloogilisse suundumusse.

Autorite andmetel (näiteks mõne intervjuu kohaselt) leidub Eestis ka teatud määral venekeelseid noori (ilmselt pole see arv siiski suur), kes romantiseerivad nõukogude aega, selle ajaloo narratiive. Samas on nende seas ka selliseid, kelle hoiakud on Kremli ideoloogilise suunaga üsna sarnased. Asi ei pruugi alati olla koolides või vanematelt tulnud hoiakutes, vaid Eesti venekeelne noor võib ka iseseisvalt leida ja koguda Kremli edastatud ideid ja ajaloo väärtõlgendusi näiteks sotsiaalmeediast või televisioonist. Seepärast ei tasu alahinnata Venemaa propagandakanalite mõju (TV, ajalehed) ja sotsiaalmeedia rolli (eriti noorte seas), samuti kohalike Kremli-meelsete MTÜ-de ja isikute tegevust, lisaks Venemaa Föderatsiooni saatkonnast toetatavaid Eesti venekeelseid aktiviste, kes võivad aidata kaasa Kremlile kasulike ajalookäsitluste levitamisele.

Oluline on pidada silmas ka seda, et ei tasu kooli rolli noore inimese maailmapildi kujunemisel alahinnata. Igal juhul vajab see küsimus jätkuvat ja palju süsteemsemat uurimist ning alles siis saab anda põhjalikuma vastuse. Ka see uuring näitas, kui kiiresti olukord muutub ning et ühiskonnas levib tänase tõe pähe 10–15 aasta tagune info. Kuid see on ajavälj, mille jooksul jõuab laps esimesest klassist gümnaasiumi lõpetamiseni. See raport annabki lühiülevaate olukorrast ja näitab kätte mitmed edasised uurimist vajavad suunad.

ALLIKAD JA KIRJANDUS

Intervjuud

1. Ekspert A, Tallinn, 17.10.2019
2. Irene Käosaar, Tallinn, 04.11.2019
3. ajaloolane dr. Igor Kopõtin (endine õpetaja vene koolis), Tartu, 22.08.2019
4. ajalooõpetaja A, Tallinn, 04.11.2019
5. Kohtla-Järve Gümnaasiumi humanitaarainete õppetooli juhataja Ainar Ruusaar, Skype, 11.11.2019
6. ajaloolane dr. Jaak Valge, Tartu, 26.11.2019
7. ajaloolane dr. Mare Oja, Skype, 17.03.2020
8. ajalooõpetaja B, Skype, 18.03.2020
9. ajalooõpetaja C, Skype, 17.03.2020
10. NN gümnaasiumi direktor, 12.03.2020

Kirjandus

- Baltnews** 2015. Олег Беседин о перспективах нового русского ТВ в Эстонии: «Поживем – увидим, Baltnews.ee, https://baltnews.ee/tallinn_news/20150202/1013558211.html (viimane külastus 17.01.2020).
- Beķere, K.; Engizers, E.; Ivanauskas, V.; Kopõtin, I.** 2014. Die sanfte Geschichtspolitik Russlands. Anmerkungen zu einer internationalen Sommerschule in Zvenigorod 2013. Forschungen zur baltischen Geschichte, 285–291, https://sisu.ut.ee/sites/default/files/fzbg/files/285_pdfsam_fzbg-9-2014.pdf
- BBC** 2007, В Таллине демонтирован памятник Воину-Освободителю. BBC Russian, 27.04.2007, http://news.bbc.co.uk/hi/russian/international/newsid_6598000/6598145.stm (viimane külastus 02.05.2020).
- Välisluureamet** 2020 = Eesti rahvusvahelises julgeoleku keskkonnas, Välisluureamet 2020, <https://www.valisluureamet.ee/pdf/raport-2020-et.pdf> (viimane külastus 17.03.2020).
- Hiie, M.** 2012. Õigeusu roll vene gümnaasiuminoorte integreerumisel Eesti ühiskonda siseturvalisuse perspektiivist Tallinna koolide näitel, Sisekaitseakadeemia, magistritöö, https://digiriul.sisekaitse.ee/bitstream/handle/123456789/95/2012_Hiie%20.pdf?sequence=1&isAllowed=y (viimane külastus 15.02.2020).
- Hallik, K.** 2010. Venelased Eestis – diasporaa ja vähemuse vahepeal. Sirp, nr 28. 05.08.2010, <https://sirp.ee/s1-artiklid/c9-sotsiaalia/venelased-eestis-diasporaa-ja-vaehemuse-vahepeal/> (viimane külastus 30.03.2020).
- Helmus, T. C., et al.**, 2018. Russian Social Media Influence: Understanding Russian Propaganda in Eastern Europe. Rand Corporation.

- Mölder, H.; Sazonov, V.** 2018. Information Warfare as the Hobbesian concept of Modern Times – Principles, Techniques and Tools of Russian Information Operations in Donbass. *Journal of Slavic Military Studies*, 31 (3), 308–328.
- Jaakson, T.** 2020. Reformierakond küsis Repsilt mõjutustegevuse kohta Eesti vene koolides. ERR.ee, 09.03.2020, <https://www.err.ee/1061727/reformierakond-kusis-repsilt-mojutustegevuse-kohta-estiviene-koolides> (viimane külastus 30.03.2020).
- Караев, Н.** 2017. „Бессмертный полк”: непрерывность истории. *Rus.Postimees*, 09.05.2017, <https://rus.postimees.ee/4107043/bessmertnyy-polk-nepreryvnost-istorii> (viimane külastus 22.11.2019).
- Kaitsepolitsei ameti aastaraamat** 2016, <https://www.kapo.ee/et/content/aastaraamatu-v%c3%a4ljaandmise-traditsiooni-ajalugu-ja-eesm%c3%a4rk-0.html> (viimane külastus 22.11.2019).
- Kaitsepolitsei ameti aastaraamat** 2017, <https://www.kapo.ee/et/content/aastaraamatu-v%c3%a4ljaandmise-traditsiooni-ajalugu-ja-eesm%c3%a4rk-0.html> (viimane külastus: 22.1.2019).
- Kiilo, T.; Kutsar, D.** 2013. Dilemmas related to the professional self-identity of Russian-speaking teachers in Estonia: adapting and accommodating to changes in the language-in-education domain. *Journal of Baltic Studies*, 44 (4), 475–502.
- Lavrentjev, I.** 2017. Thoughts on the Russian Compatriot Policy. ICDS, 15.09.2017, <https://icds.ee/thoughts-on-the-russian-compatriot-policy/> (viimane külastus 10.04.2020).
- Liik, K.** 2007. The “Bronze Year” of Estonia-Russia relations, *Estonian Ministry of Foreign Affairs Yearbook 2007*, 71–76, https://www.icds.ee/fileadmin/media/icds.ee/failid/Kadri_Liik_Bronze_Year.pdf (viimane külastus 10.08.2019).
- Metlev, S.** 2018. Russofoobia mõiste Kremli keeles. *Postimees*, 07.06.2018, <https://arvamus.postimees.ee/4500778/sergei-metlev-russofoobia-moiste-kremli-keeles>. (viimane külastus 22.11.2019).
- Naidjonov, P.** 2018. Arengud Narva hariduselus aastatel 1991–2017, Tallinna Ülikool, magistritöö.
- Nissen, Th. E.** 2015. Sotsiaalmeedia kasutamine relvasüsteemina: tänapäeva konfliktide omadused. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda.
- Moorhouse, R.** 2015. Kuratlik liit. Hitleri leping Staliniga 1939–1941. AS Äripäev, Tallinn.
- Oja, M.** 2017. Geschichtsunterricht in den russischsprachigen Schulen Estlands nach der Wiederherstellung der Unabhängigkeit. - *Forschungen zur baltischen Geschichte – Bd. 12*, hrsg. von Mati Laur und Karsten Brüggemann, Tartu: Akadeemiline Ajalooselts, 337–358.
- Postimees** 2011 = Военно-исторический клуб из Эстонии отмечен митрополитом Санкт-Петербуржским и Ладозским Владимиром, *Postimees*, 4 May 2011. <https://rus.postimees.ee/429534/voenno-istoricheskiy-klub-iz-estonii-otmechen-mitropolitom-sankt-peterburgskim-i-ladozhskim-vladimiro> (viimane külastus 22.01.2019).
- Pealinn** 2018 = Komisjonid arutasid ühisistungil probleeme koolide ajalookäsitluses, *Pealinn*, 06.03.2018, <http://www.pealinn.ee/tagid/koik/komisjonid-arutasid-uhisistungil-probleeme-koolide-ajalookasitluses-n215504> (viimane külastus 22.01.2019).
- Põllu, V.** 2016. Erineva emakeelega Eesti koolide õpetajate teabeväljad, TÜ Sotsiaalteaduskond, magistritöö, http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/54330/p6llu_veronika-ma_2016.pdf (viimane külastus 14.01.2019).
- Ruusaar, A.** 2018. Paljud venekeelsete koolide õpetajad käivad Venemaa korraldatud koolitustel. – *Postimees*, 04.12.2018, <https://www.postimees.ee/6469460/paljud-venekeelsete-koolide-opetajad-kaivad-venemaa-korraldatud-koolitustel> (viimane külastus 29.01.2019).
- Sinisalu, A.** 2012. Mõjutustegevuse piirid rahvusvahelises õiguses. TÜ Kirjastus, doktoritöö.
- Tass** 2014. Russian scientist ordered out of Estonia sues Estonian Interior Ministry. *Tass*, 8 NOV 2014, <https://tass.com/russia/760386> (viimane külastus 12.01.2019).
- Татарчук, А.** 2019. Эстонцы на службе фюрера и Рейха: что говорят архивы. - *Baltnews.ee*, 18.2.2019, <https://baltnews.ee/authors/20190218/1017411457/Estonci-na-sluzhbe-furrera.html> (viimane külastus 22.01.2019).
- Teperik, D.** 2020. Kreml on alustanud võitlust ajaloomälu asendamiseks. – *Eesti Päevaleht*, 10.02.2020, <https://epl.delfi.ee/arvamus/dmitri-teperik-kreml-on-alustanud-voitlust-ajaloomalu-asedamiseksi?id=88886355> (viimane külastus 10.02.2020).
- Тихомиров, В.** 2017. Трусы, убийцы, мародеры: чем занимались „лесные братья” в Прибалтике. *Ruposters.ru*, https://ruposters.ru/news/26-07-2017/trusy-ubijcy-marodery?utm_campaign=transit&utm_source=mirtesen&utm_medium=news&from=mirtesen (viimane külastus 06.01.2020).

- Vaikmaa, M.** 2016. Millega tegelevad Kremlis rahastatud MTÜd Eestis? Postimees, 12.04.2016, <https://www.postimees.ee/3652363/millega-tegelevad-kremlis-rahastatud-mtud-eestis>
- Vapper, T.** 2015. Vene koolide õpetajad õpikutest ja õpetamisest, Õpetajate Leht, 27.11.2015, <http://opleht.ee/2015/11/vene-koolide-opetajad-opikutest-ja-opetamisest/> (viimane külastus 09.01.2020).
- Ventsel, A.; Sazonov, V.** 2018. Russofoobia mobiliseeriv jõud. Postimees, 26.06.2018, <https://arvamus.postimees.ee/4509822/andreas-ventsel-ja-vladimir-sazonov-russofoobia-mobiliseeriv-joud> (viimane külastus 06.01.2020).
- VF 2019 = Образование и наука. Россотрудничество, RS GOV,** 29.10.2019 <http://rs.gov.ru/ru/activities/10> (viimane külastus 06.04.2020).

Lühiuuring käsitleb ajaloo õpetamist Eesti vene koolides ja sellega seotud võimalikku sisejulgeolekuprobleemi – Venemaa Föderatsiooni mõjutusi, mis võivad kujundada ajalooõpetajate arusaamu: õpetamist, tõlgendamist jne. Lühiraport käsitleb teemat piiratud ulatusega ja selle eesmärk on varem esitatud faktide kontroll ja avaliku diskussiooni tekitamine.

